

Instytucja
Województwa
Małopolskiego

MONITORING EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE W 2013 ROKU

Skrócony raport badań

Publikacja powstała na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie w ramach projektu AKADEMIA ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ - Etap I.

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej - Etap I

ul. Piastowska 32

30-070 Kraków

www.es.malopolska.pl

Autor:

Marta Bohdziewicz-Lulewicz

Projekt okładki i skład:

Agencja Reklamowa PoProstu Sp. z o.o.

ul. Zgodna 48, Libertów, 30-444 Kraków

e-mail: biuro@arpoprostu.pl

www.arpoprostu.pl

Druk:

Drukarnia „Kwadrat”

ul. Lwowska 218 B, 33-300 Nowy Sącz

ISBN 978-83-60242-86-5

Nakład: 350 egz.

Publikacja dostępna jest także w wersji elektronicznej pod adresem:

www.es.malopolska.pl

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.

MONITORING EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE W 2013 ROKU

Skrócony raport badań

SPIS TREŚCI

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	4
WPROWADZENIE	5
METODOLOGIA I REALIZACJA BADANIA	6
1.1. Opis narzędzi badawczych	8
NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADAŃ	9
2.1. Opis przedsiębiorstw społecznych	10
2.2. Działalność społeczna	12
2.2.1. Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluceniem społecznym	12
2.2.2. Działalność na rzecz społeczności lokalnej	14
2.3. Współpraca organizacji z otoczeniem	16
WSPÓŁPRACA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO Z PODMIOTAMI EKONOMII SPOŁECZNEJ ...	17
3.1. Współpraca JST z PES	18
3.2. Typy PES, z którymi współpracują JST	23
3.3. Ocena efektów współpracy z PES	24
3.4. Ekonomia społeczna w wymiarze dokumentacji strategicznej JST.....	24
3.4.1. Strategia rozwiązywania problemów społecznych	25
3.4.2. Strategia rozwoju lokalnego.....	25
3.4.3. Roczny program współpracy z organizacjami pozarządowymi.....	26
3.5. Inicjatywy lokalne	27
3.6. Fundusz sołecki	28
3.7. Stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych	29
ZASOBY LUDZKIE W PRZEDSIĘBIORSTWACH SPOŁECZNYCH	30
4.1. Zatrudnienie w PS	31
4.1.1. Liczba zatrudnionych ogółem.....	31
4.1.2. Zatrudnienie na umowę o pracę	31
4.1.3. Liczba zatrudnionych w ramach umowy cywilnoprawnej.....	31
4.1.4. Zatrudnienie subsydiowane	32
4.1.5. Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych.....	32
4.1.6. Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.....	33
4.1.7. Wolontariusze	34
4.2. Rozwój zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych.....	36
4.2.1. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach	36
4.2.2. Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji	36
4.2.3. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych	37
DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTWA	39
5.1. Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy	40
5.2. Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych	41
5.3. Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej	45
WNIOSKI I REKOMENDACJE	47
Wnioski i rekomendacje dotyczące rozwoju Ekonomii Społecznej w Małopolsce.....	48

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

CATI - Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (*Computer Assisted Telephone Interview*)

CAWI - Wywiad przez Internet, prowadzony za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego (*Computer Assisted Web Interviewing*)

CIS - Centrum Integracji Społecznej

ES - Sektor ekonomii społecznej

JST - Jednostki samorządu terytorialnego

NGO - Organizacje pozarządowe (*non-governmental organisation*)

Organizacja - Organizacja pozarządowa

PES - Podmiot ekonomii społecznej

PFRON - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PS - Przedsiębiorstwo społeczne

ZAZ - Zakład Aktywności Zawodowej

ROPS - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie powstało na bazie dwóch, przeprowadzonych na przełomie grudnia 2013 i stycznia 2014 r. badań, których wynikiem są raporty¹ pn.:

1. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce 2013 r. Raport z IV edycji badań.”
2. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce 2013 r. Raport z II edycji badań.”

Obydwa badania są cyklicznymi, rokrocznie realizowanymi badaniami ilościowymi pozwalającymi obserwować zmiany zachodzące w obszarze rozwoju przedsiębiorstw społecznych oraz zasięgu współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej (PES). Tegoroczna edycja „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” jest już czwartą z rzędu, natomiast badanie pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w Małopolsce” jest drugim badaniem tego obszaru.

Przeprowadzenie badań oraz opracowanie raportów zostało wykonane w ramach projektu „Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej- Etap I” (ARES), którego celem jest wsparcie rozwoju ekonomii społecznej w województwie małopolskim.

Projekt ARES realizowany jest w ramach: Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Promocja integracji społecznej, Działania 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej, Poddziałania 7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej.

¹ Pełne wersje raportów są dostępne do pobrania na stronie www.es.malopolska.pl w zakładce: Biblioteka ES.

METODOLOGIA I REALIZACJA BADANIA

Badania pn. „Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” oraz „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” zostały zrealizowane techniką CAWI - wywiadu kwestionariuszowego przy pomocy specjalnie utworzonej aplikacji internetowej do gromadzenia danych www.monitoring.es.malopolska.pl.

W przypadku „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” badaniem objęte zostały podmioty, które zgodnie z koncepcją badania tworzą populację przedsiębiorstw społecznych² w regionie, a do których pozyskano dane kontaktowe:

- 5 centrów integracji społecznej (CIS),
- 6 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ),
- 53 spółdzielni socjalnych,
- 25 spółdzielni inwalidów i niewidomych,
- 3203 stowarzyszenia i fundacje znajdujące się w bazie GUS, w tym:
 - 465 organizacji posiadających zarejestrowaną działalność gospodarczą,
 - 2738 organizacji nieposiadających zarejestrowanej działalności gospodarczej, ale potencjalnie mogących prowadzić działalność ekonomiczną w ramach odpłatnej działalności pożytku publicznego³.

W efekcie podjętych działań uzyskano odpowiedzi od 110 podmiotów, z tego:

- 31 nie kwalifikowało się do badania (nie prowadziło żadnej działalności ekonomicznej),
- 61 wypełniło ankietę w całości,
- 18 wypełniło ankietę w części.

W przypadku badania „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” badaniem objęte zostały wszystkie powiatowe i gminne jednostki samorządu terytorialnego.

W badaniu wzięto udział 181 jednostek samorządu terytorialnego, w tym:

- 175 gmin (96% wszystkich gmin) oraz
- 15 powiatów (79% tego typu jednostek).

łącznie w II edycji badania udało się pozyskać odpowiedzi od 90,5% populacji gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego (JST).

² Podmioty wykazujące ciągłą działalność ekonomiczną w formie zarejestrowanej działalności gospodarczej bądź odpłatną statutową realizujące równoległe cele społeczne.

³ Z uwagi na brak informacji w bazie GUS dotyczącej prowadzenia odpłatnej działalności pożytku publicznego zaproszenie do wypełnienia ankiety otrzymały wszystkie stowarzyszenia i fundacje. W przypadku, gdy w drugim pytaniu zaznaczyły, że nie prowadzą działalności ekonomicznej bądź w trzecim pytaniu zaznaczyły, że jest ona incydentalna, system wykluczał je z dalszego badania.

1.1. OPIS NARZĘDZI BADAWCZYCH

W przypadku „Monitoringu przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce” kwestionariusz ankiety został podzielony na 5 kluczowych zagadnień:

- 1 Forma i geneza organizacji
- 2 Działalność społeczna organizacji
- 3 Współpraca organizacji z otoczeniem
- 4 Zasoby ludzkie organizacji
- 5 Obszary działalności ekonomicznej podmiotów

W przypadku badania „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej” kwestionariusz ankiety został podzielony na 4 kluczowe zagadnienia:

- 1 Informacje o analizowanych jednostkach
- 2 Współpraca z PES i działania JST
- 3 Strategia JST
- 4 Zamówienia publiczne

W przypadku badania dotyczącego współpracy JST z PES warto podkreślić, że pytaliśmy o współpracę JST z szerszą kategorią podmiotów niż tylko przedsiębiorstwa społeczne, mianowicie z podmiotami ekonomii społecznej, w obrębie których znajdują się również organizacje niewykazujące się aktywnością ekonomiczną (nieprowadzące działalności gospodarczej ani odpłatnej statutowej).

NAJWAŻNIEJSZE WYNIKI BADAŃ

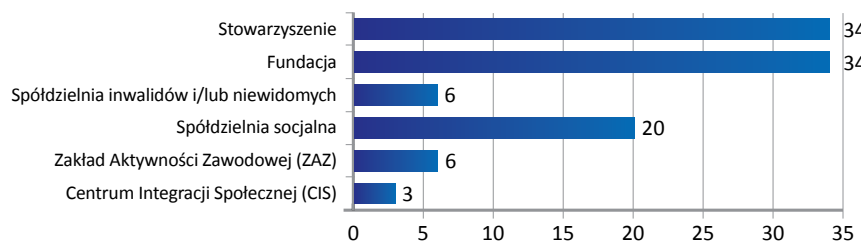
Dla większej przejrzystości opracowania, wyniki obydwu badań zostały przedstawione w podziale na 6 głównych obszarów badawczych, w dużym stopniu odzwierciedlających strukturę kwestionariuszy ankiety obydwu badań.

Kolejna ważna uwaga dotyczy różnych liczebności w odpowiedziach na poszczególne pytania. Jak zostało zaznaczone w rozdziale dotyczącym metodologii, kwestionariusze ankiety zostały wypełnione w różnym stopniu zarówno przez PS, jak i JST, stąd pod wykresami znajduje się symbol N oznaczający konkretną liczbę podmiotów, które udzieliły odpowiedzi na dane pytanie.

2.1. OPIS PRZEDSIĘBIORSTW SPOŁECZNYCH

Wśród zbadanych podmiotów najwięcej było stowarzyszeń (34), fundacji (34), następnie spółdzielni socjalnych (20), spółdzielni inwalidów i/lub niewidomych (6), 6 zakładów aktywności zawodowej oraz 3 centra integracji społecznej.

Wykres 1. Liczebności poszczególnych form prawnych w próbie badawczej

N=103

W przypadku fundacji i stowarzyszeń oraz zakładów aktywności zawodowej możliwe jest prowadzenie działalności ekonomicznej na dwa sposoby - w formie działalności gospodarczej lub odpłatnej nie dla zysku⁴. Pozostałe podmioty mają określone zasady prowadzenia działalności ekonomicznej: CIS-y mogą prowadzić jedynie działalność odpłatną, a spółdzielnie (socjalne⁵, inwalidów i niewidomych) prowadzą zarejestrowaną działalność gospodarczą.

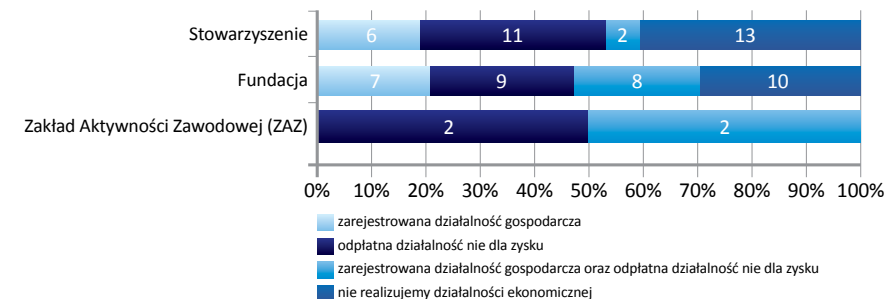
Jak każdego roku, tak i w tym, najliczniejszą grupę podmiotów prowadzących zarejestrowaną działalność gospodarczą (oraz łączących działalność gospodarczą z odpłatną) stanowiły

⁴ W niniejszym dokumencie określenie „odpłatna działalność nie dla zysku” jest stosowane zamiennie z określeniem „odpłatna działalność statutowa”.

⁵ Spółdzielnie socjalne mogą obok działalności gospodarczej prowadzić też działalność odpłatną pożytku publicznego.

fundacje (ok. 1/5 fundacji prowadzi zarejestrowaną działalność gospodarczą, co piąty w/w podmiot prowadzi dwa typy działalności ekonomicznej). 1/3 fundacji oraz 40% stowarzyszeń nie zostało zakwalifikowanych do badania, gdyż nie prowadziło żadnej działalności ekonomicznej. Najwięcej stowarzyszeń aktywnych jest w ramach działalności odpłatnej, z kolei z sześciu badanych ZAZ-ów, na pytanie odpowiedziały cztery, z tego dwa prowadziły działalność odpłatną, a dwa łączyły prowadzenie działalności gospodarczej z odpłatną.

Wykres 2. Forma prowadzonej działalności ekonomicznej

N=70

Większość badanych podmiotów prowadzących odpłatną działalność nie dla zysku prowadzi działalność stałą (65% z nich). Jest to jednak wynik niższy niż w badaniach z lat 2012 i 2011 (ok. 85% PS prowadziło wówczas działalność ekonomiczną w trybie stałym).

Biorąc pod uwagę długość funkcjonowania organizacji na rynku, niemal połowa badanych przedsiębiorstw społecznych to podmioty relatywnie starsze, utrzymujące się na rynku 5 lat lub dłużej (45%). Jednocześnie, w badanej grupie, obserwujemy niewielki odsetek organizacji młodych - funkcjonujących na rynku krócej niż rok (6%). Porównując tegoroczne wyniki z badaniami z zeszłego roku, tendencja wydaje się utrzymywać. Duży odsetek podmiotów funkcjonujących na rynku wiele lat może świadczyć o ich stabilności i ugruntowanej już pozycji, niemniej jednak należy zaznaczyć, że część podmiotów działających jeszcze w 2012 roku, w 2013 roku jest w stanie likwidacji bądź nie ma możliwości nawiązania z nimi kontaktu - są to zarówno te najstarsze podmioty (spółdzielnie inwalidów i niewidomych) jak i te relatywnie młode - spółdzielnie socjalne.

Zastanawiając się nad genezą przedsiębiorstw społecznych, warto przyrzeć się dwóm elementom: kto był założycielem PS (osoba fizyczna czy podmiot - jakiego typu) oraz z jakich środków korzystano w procesie założycielskim.

Najczęściej wskazywanym założycielem przedsiębiorstwa społecznego była osoba fizyczna (43 wskazania). W dalszej kolejności przedsiębiorstwa społeczne wskazywały na organizacje

pozarządowe (21 wskazań), podmioty gospodarcze (6), administrację samorządową (5). Pięć PS wymieniło też innych założycieli - był to uniwersytet, związek zawodowy oraz podmioty skategoryzowane w kwestionariuszu tyle, że wypisane z nazwy. W zależności od formy prawnej wskazywano różnych założycieli: zdecydowana większość fundacji i stowarzyszeń oraz spółdzielni wskazywała jako swego założyciela osoby fizyczne. W przypadku CIS-ów i ZAZ-ów, jako podmioty inicjujące ich powstanie wskazywane były tylko organizacje pozarządowe; ten typ założyciela wskazywały też spółdzielnie socjalne (9 z 20 badanych spółdzielni). Świadczy to o wzrastającym odsetku spółdzielni socjalnych zakładanych przez osoby prawne.

Na pytanie „Z jakich środków korzystano w procesie założycielskim organizacji?” najwięcej podmiotów, bo aż 43% (31 z 72) wskazało głównie na udział środków publicznych, niewiele mniej, bo 40% podmiotów (29 z 72) na udział środków prywatnych. Pozostała grupa - ok. 17% wskazała na porównywalny poziom tych dwóch źródeł (12 z 72).

Zestawiając ze sobą formę prawną organizacji, rodzaj jej założyciela/założycieli oraz charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim, możemy wskazać na utrzymującą się przez wszystkie cztery edycje prawidłowość powstawania przedsiębiorstw społecznych:

- ➔ Fundacje, stowarzyszenia oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych powstają głównie z inicjatywy osób fizycznych, przy wykorzystaniu głównie środków prywatnych;
- ➔ Założycielami spółdzielni socjalnych pozostają osoby fizyczne lub organizacje pozarządowe (inaczej niż w poprzednich badaniach, gdzie założycielem były głównie osoby fizyczne) wykorzystując przede wszystkim środki publiczne;
- ➔ CIS-y i ZAZ-y inicjowane są głównie przez organizacje pozarządowe. W przypadku tej formy organizacji wykorzystywane są głównie środki publiczne, choć nie tylko.

2.2. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

2.2.1. Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluczeniem społecznym

Na pytanie dotyczące działań (w tym zatrudnienia) na rzecz osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym zdecydowana większość, bo ponad 80% badanych PS, zadeklarowała prowadzenie takiej działalności (58 z 72 PS, które odpowiedziały na dane pytanie). Były to wszystkie spółdzielnie inwalidów i niewidomych, spółdzielnie socjalne, ZAZ-y i CIS-y. Pozostałe 14 przedsiębiorstw społecznych, które nie zadeklarowały tego typu działalności rekrutowały się z fundacji i stowarzyszeń.

W porównaniu z 2012 rokiem, w 2013 roku znalazł się nieco większy odsetek przedsiębiorstw społecznych, które działają na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (80%

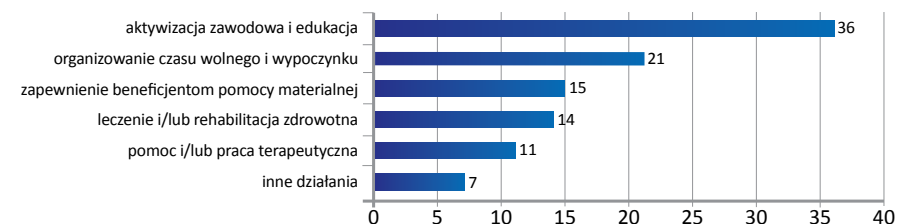
w stosunku do 62% w badaniu z 2012 roku), jednak prawdopodobnie wynika to ze znacznie niższego udziału fundacji i stowarzyszeń w tegorocznym badaniu, które co roku, częściej niż pozostałe PS, wykazują inne obszary działalności społecznej niż działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Podobnie jak we wszystkich trzech wcześniejszych edycjach badań, tak i w 2013 roku główną grupą beneficjentów dla PS, które deklarują działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym były osoby niepełnosprawne. Na drugim miejscu, podobnie jak w badaniu z 2012 roku, plasują się osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne), pozostałe najczęściej „wybierane” grupy to osoby po 50 roku życia mające trudności na rynku pracy, osoby o niskich kwalifikacjach oraz osoby do 25 roku życia wchodzące na rynek pracy.

Przedsiębiorstwa społeczne poproszono w dalszej kolejności o wskazanie rodzajów działań podejmowanych przez nie w odniesieniu do swoich beneficjentów, a także o liczbę beneficjentów objętych poszczególnymi działaniami.

Pośród wszystkich badanych organizacji, najwięcej organizacji oferowało beneficjentom aktywizację zawodową i edukację (36 wskazań). Kolejne najczęściej wskazywane działanie dotyczyło organizacji czasu wolnego i wypoczynku swoim beneficjentom (21 wskazań). Na kolejnych miejscach znalazły się: zapewnienie beneficjentom pomocy materialnej (15), leczenie i rehabilitacja zdrowotna (14) oraz pomoc/praca terapeutyczna (11). Hierarchia częstości działań na rzecz beneficjentów jest identyczna jak w badaniu z roku poprzedniego.

Wykres 3. Rodzaje działań podejmowanych na rzecz beneficjentów organizacji

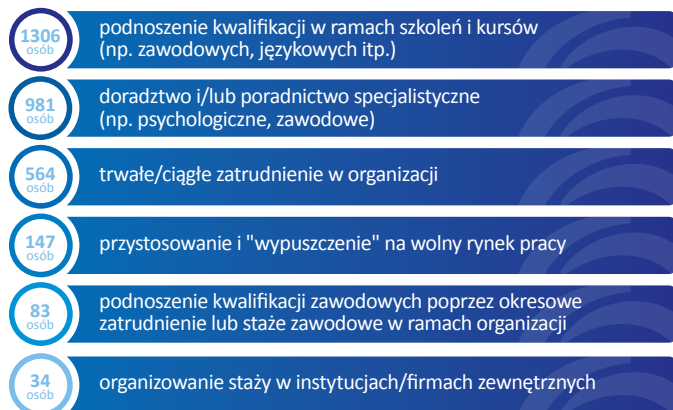
N=51. Liczebności na wykresie nie sumują się do N, ponieważ każdy respondent mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Z grona 36 przedsiębiorstw społecznych, które zadeklarowały, że prowadzą działania z zakresu aktywizacji zawodowej i edukacji, to głównie podmioty oferujące trwałe zatrudnienie w swojej organizacji (28 PS) oraz podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów np. zawodowych, językowych, itp. (27 PS). Największymi „pracodawcami” (zatrudniającymi największe ilości beneficjentów) są spółdzielnie inwalidów i niewidomych, zakłady aktywności zawodowej oraz spółdzielnie socjalne.

Doradztwo i poradnictwo specjalistyczne, które gwarantuje 19 PS to domena przede wszystkim fundacji, stowarzyszeń i centrów integracji społecznych oraz spółdzielni socjalnych.

Najmniej popularną formą wsparcia (oferowaną tylko przez jedną fundację, jeden ZAZ i jedną spółdzielnię socjalną) była organizacja staży w firmach zewnętrznych.

Badana była również kwestia związana z liczbą beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami działań. Przedsiębiorstwa społeczne oferowały beneficjentom w kolejności:

2.2.2. Działalność na rzecz społeczności lokalnej

Obok działań na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, organizacje zapytano także o działalność na rzecz społeczności lokalnej, a dokładnie o prowadzenie działań:

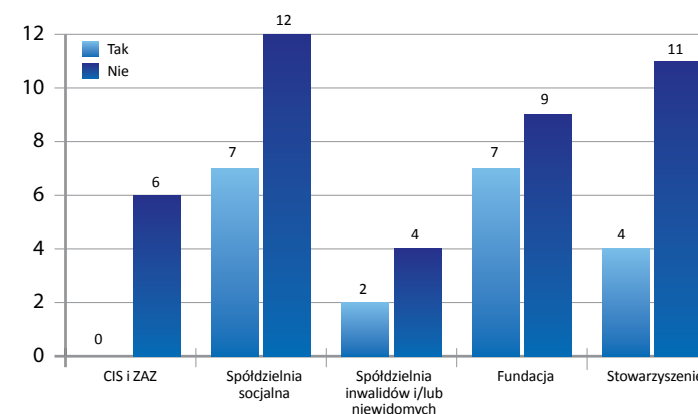
- z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz
- mające na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. „marką lokalną”).

Usługi użyteczności publicznej, w tym usługi deficytowe dla społeczności lokalnej, rozumiane były jako usługi mające na celu zaspokojenie np. potrzeb społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z bezpieczeństwem, itp., których nie podejmują się komercyjne przedsiębiorstwa. Z kolei produkt lokalny zdefiniowano jako wyrób lub usługa, z którym utożsamiają się mieszkańcy regionu, najczęściej wytwarzany lokalnie (przez mieszkańców), w sposób niemasywny i przyjazny dla środowiska, z surowców lokalnie dostępnych. Obie definicje zostały zawarte w kwestionariuszu ankiety.

Działalność na rzecz społeczności lokalnej z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej w 2013 roku prowadziła niemal 1/3 przebadanych organizacji.

Istnieje związek między dostarczaniem tego typu usług (usługi mające na celu zaspokojenie np. potrzeb społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z bezpieczeństwem, itp.) a formą prawną. W tegorocznym badaniu zarówno centra integracji społecznej, jak i zakłady aktywności zawodowej w ogóle nie wykazały tego typu działalności. Relatywnie największą aktywnością w tym zakresie wykazują się fundacje oraz spółdzielnie socjalne.

Wykres 4. Zależność między dostarczaniem usług deficytowych a formą prawną

N = 62

Jeszcze mniej badanych PS deklaruje prowadzenie działań mających na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. „marką lokalną”). Tego typu działania deklaruje tylko 12 badanych PS czyli 18,5 % (10 spółdzielni socjalnych, jedna fundacja i stowarzyszenie). Pozostałe formy prawne nie wykazywały tego typu działalności. Możliwym sposobem wyjaśnienia tego zjawiska może być fakt, że ekonomia społeczna wciąż za mało utożsamiana jest z tą sferą działalności, kojarząc się przede wszystkim z aktywizacją społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub rozwiązywaniem problemów społecznych poprzez dostarczanie usług deficytowych w społecznościach lokalnych. Pomimo tego, że w edycji badania z 2012 roku badana próba była znacznie wyższa, proporcja PS działających w obszarze rozwoju lokalnego była bardzo podobna i stanowiła 20%.

Analizując liczbę beneficjentów objętych obydwojema rodzajami działań na rzecz społeczności lokalnej, sumarycznie wyniosła ona 30.847 beneficjentów, w tym 30.786 skorzystało z dostarczanych przez organizacje usług deficytowych dla społeczności lokalnej, a tylko 61 uzyskało przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży pośredniczyła organizacja.

2.3. WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z OTOCZENIEM

Ważnym elementem diagnozy kondycji przedsiębiorstw społecznych jest ich gotowość do współpracy ze środowiskiem biznesu, otoczeniem administracyjnym, innymi podmiotami ekonomii społecznej, w tym z NGO. W badaniu pytano zatem o kwestie związane ze współpracą przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem.

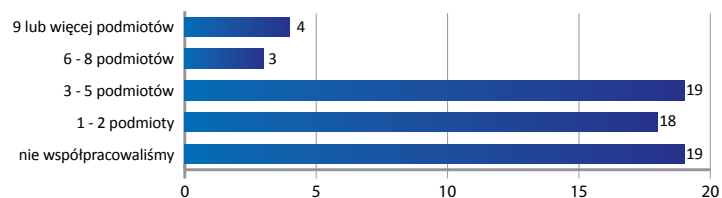
Najmniej negatywnych opinii wśród PS miały efekty współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej (w tym NGO) - tylko jedna fundacja i jedna spółdzielnia inwalidów i niewidomych była niezadowolona z tego typu współpracy. Wszystkie typy badanych PS deklarują współpracę z podmiotami ekonomii społecznej, w najmniejszym zakresie robią to jednak spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz stowarzyszenia.

Te PS, które współpracowały z administracją publiczną (wszystkie poza częścią stowarzyszeń i spółdzielni inwalidów i niewidomych) zaznaczały, że są zadowolone lub raczej zadowolone z tej współpracy. W przypadku każdej formy prawnej (poza CIS) znalazł się jeden podmiot niezadowolony ze współpracy z sektorem publicznym.

Ze środowiskiem biznesu współpracowały wszystkie CIS-y, które pozytywnie oceniły tę współpracę. Pozostałe rodzaje PS (poza spółdzielni inwalidów i niewidomych) też w większości współpracowały ze środowiskiem biznesu, jednak poziom zadowolenia był zróżnicowany. Relatywnie najniższe zadowolenie z tej współpracy deklarowały spółdzielnie socjalne (8 spółdzielni na 19 miało ambiwalentne odczucia dotyczące współpracy z tym sektorem, a 3 były z niej niezadowolone).

Przedsiębiorstwa społeczne zapytano również o intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Intensywność współpracy mierzona była poprzez liczbę partnerów, z którymi prowadzona była współpraca oraz częstość takiej współpracy. Współpraca z większą ilością podmiotów ekonomii społecznej jest rzadka, jednak w badanej próbie znalazły się cztery podmioty, które zadeklarowały współpracę z minimum dziewięcioma PES. Ok. 1/3 badanych PS wskazała, że współpracowała w 2013 roku z 3-5 PES, kolejne 1/3 badanych przyznała, że liczba partnerów wynosiła 1-3. Również blisko 1/3 badanych zaznaczyła jednak, że nie współpracowała z żadnym PS.

Wykres 5. Intensywność współpracy badanych PS z innymi podmiotami ekonomii społecznej

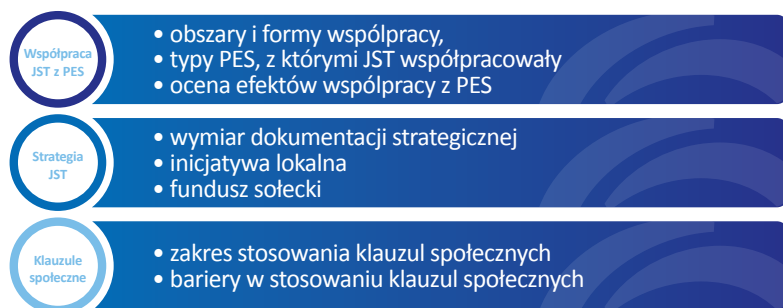

N = 63

WSPÓŁPRACA JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO Z PODMIOTAMI EKONOMII SPOŁECZNEJ

Ważnym uzupełnieniem informacji na temat rozwoju sektora ekonomii społecznej w Małopolsce są dane uzyskane z drugiego badania przeprowadzonego przez ROPS w ramach projektu ARES, pn. „Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej”. Celem tego badania była, między innymi, ocena zakresu i intensywności współpracy jednostek samorządu terytorialnego (JST) z podmiotami ekonomii społecznej. Samorząd lokalny jest ważnym partnerem dla podmiotów ES z kilku powodów. Najważniejszym z nich jest fakt, że PES działają w zdecydowanej większości lokalnie oraz, że społeczny cel ich działalności jest niemal zawsze powiązany z zadaniami samorządu. Wspólny obszar działania jest bardzo wyraźny – zarówno działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w społeczności lokalnej, jak i pozostałe działania na rzecz społeczności lokalnej takie jak dostarczanie usług użyteczności publicznej, działalność na rzecz kultury, edukacji, zdrowia, sportu i rekreacji, kultywowania tradycji są wspólnym celem zarówno przedstawicieli samorządu terytorialnego, jak i PES. Dlatego tak istotne jest zdiagnozowanie stanu współpracy gmin i powiatów z podmiotami ekonomii społecznej w województwie małopolskim oraz dokonanie charakterystyki współpracy pod kątem kluczowych aspektów takich jak: zasięg współpracy, jej formy i obszary oraz zadowolenie z efektów zrealizowanych działań. Szczegółowy zakres badania przedstawia poniższy schemat.

Schemat 1. Analizowane obszary

W badaniu wzięło udział 181 jednostek samorządu terytorialnego, w tym 175 gmin (96% wszystkich gmin) oraz 15 powiatów (79% tego typu jednostek). Łącznie w II edycji badania udało się pozyskać odpowiedzi od 90,5% populacji gminnych i powiatowych jednostek samorządu terytorialnego.

3.1. WSPÓŁPRACA JST Z PES

Większość jednostek samorządu terytorialnego w Małopolsce współpracowała w 2013 roku z przynajmniej jednym podmiotem ekonomii społecznej (93% badanych).

Współpracę taką odnotowano we wszystkich gminach miejskich, większości gmin miejsko-wiejskich (95%), we wszystkich powiatach poza jednym oraz w 91% gmin wiejskich, które wzięły udział w badaniu. Jako powód braku współpracy z PES większość z 13 JST wskazała na brak PES na terenie gminy. Pojawiły się też pojedyncze głosy świadczące o braku potencjału do współpracy w PES, niechęci PES do współpracy z JST, jeden podmiot wskazał na bardzo małą liczbę PES na terenie gminy oraz brak potencjału PES do współpracy połączone z niechęcią do współpracy po stronie PES.

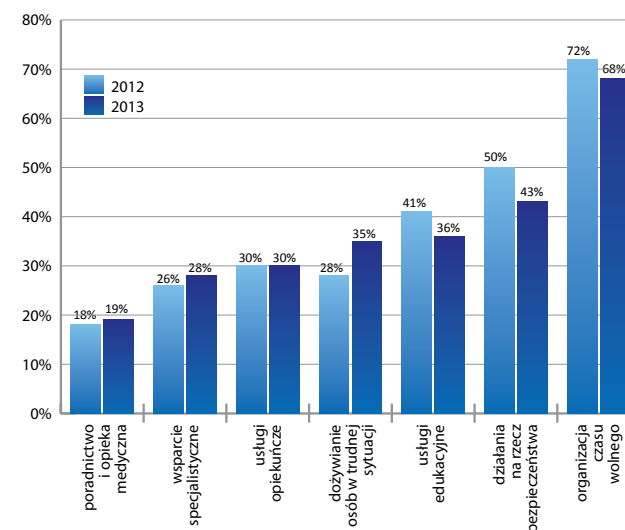
Ponieważ PES społeczne docelowo powinny stać się silnym partnerem JST w realizacji usług użyteczności publicznej, zapytano czy w 2013 roku znajdowały się podmioty, które realizowały działania z zakresu użyteczności publicznej w następujących obszarach:

1. usługi opiekuńcze i opieka nad osobami zależnymi (np. dzieci, osoby starsze). Z badań wynika, że usługi opiekuńcze mogą być zrealizowane przez PES tylko w co trzeciej JST (30%). Ponad połowa badanych JST (52%) uważa, że na terenie ich gminy/ powiatu brak jest PES, które mogłyby świadczyć tego typu usługi. Co ciekawe, aż w 32 gminach/ powiatach (18%) osoby wypełniające kwestionariusz (odpowiedzialne za współpracę z organizacjami pozarządowymi) nie wiedziały czy takie organizacje istnieją na ich terenie. Największe natężenie PES, które mogą realizować usługi opiekuńcze nad osobami zależnymi, jest w gminach miejskich; na terenach wiejskich przeważają odpowiedzi świadczące o tym, że brak jest tego typu PES.
2. usługi edukacyjne (np. organizacja kursów, szkoleń, prelekcji). Na podstawie badania wnioskuje się, że PES zajmujące się tego typu działaniami występują w co trzeciej gminie/powiecie (36%); 47% JST twierdzi, że PES o podanym profilu nie istnieją, a 17% gmin i powiatów nie wie o takich organizacjach na swoim terenie. Proporcjonalnie najwięcej PES świadczących tego typu wsparcie znajduje się w gminach miejskich.
3. organizacja czasu wolnego (m.in. dla dzieci i osób starszych). Z badań wynika, że w 68% gmin i powiatów urzędnicy znają tego typu organizacje, w co piątej jednak twierdzą, że nie ma tego typu podmiotów. Wciąż relatywnie duży odsetek - co dziesiąta badana JST nie wie czy na ich terenie znajdują się PES zajmujące się organizacją czasu wolnego. We wszystkich gminach miejskich, w 78% gmin miejsko-wiejskich (29 JST), w 60% gmin wiejskich (65 JST) oraz w 67% powiatów są PES działające w obszarze organizacji czasu wolnego.
4. działania na rzecz bezpieczeństwa (m. in. gaszenie pożarów, ratownictwo). Dane z badania świadczą, że tego typu PES, obok podmiotów zajmujących się organizacją wolnego czasu, jest najwięcej. Występują one w 43% gmin i powiatów, jednak dokładnie w tylu samych jednostkach samorządowych brak jest takich organizacji, a w 14% osoby wypełniające ankietę nie wiedziały o istnieniu tego typu podmiotów. W tym przypadku nie widać wyraźnej zależności między istnieniem organizacji zajmujących się działaniami na rzecz bezpieczeństwa, a rodzajem jednostki samorządu terytorialnego.

5. wsparcie specjalistyczne (m.in. psychologiczne, prawne). PES świadczące tego typu wsparcie są (obok PES zajmujących się poradnictwem i opieką medyczną) najrzadziej występującymi - w 52% JST, wg rozeznania osób odpowiedzialnych za współpracę z NGO, nie ma takich organizacji. W 28% JST istnieją tego typu podmioty, natomiast co piąta osoba odpowiedzialna za współpracę z organizacjami pozarządowymi nie miała rozeznania w tej dziedzinie. W 2013 roku to głównie w gminach miejskich funkcjonowały PES realizujące działania z zakresu wsparcia specjalistycznego, najmniej tego typu organizacji było na terenach wiejskich.
6. dożywianie osób w trudnej sytuacji życiowej (np. klientów OPS). W 35% JST samorządu terytorialnego występują organizacje zajmujące się dożywianiem osób w trudnej sytuacji życiowej, jednak w 47% gmin i powiatów takich PES nie ma, a w 18% temat ten jest nierozpoznany. Największy odsetek PES zajmujących się dożywianiem osób ubogich był w gminach miejskich - 67% (10 gmin) oraz w gminach miejsko-wiejskich - 55% (21 gmin). Liczba tego typu PES w gminach wiejskich jest znacznie mniejsza - tylko w co czwartej gminie wiejskiej występują podmioty specjalizujące się w dożywianiu osób w trudnej sytuacji życiowej.
7. poradnictwo i opieka medyczna. Z badań wynika, że tylko w co piątym JST występuje przynajmniej jeden podmiot zajmujący się tego typu działalnością, w 57% JST brak jest takich organizacji, w co czwartej gminie i powiecie pracownicy zajmujący się organizacjami pozarządowymi nie wiedzą czy na ich terenie działają PES zajmujące się poradnictwem i opieką medyczną. Relatywnie najwięcej tego typu PES znajduje się w gminach miejskich - 57% oraz w powiatach - 43%, najmniej - 11% - w gminach wiejskich.

Porównując w latach liczby gmin i powiatów, na terenie których funkcjonowały PES specjalizujące się w różnych typach działalności, widać pewne niewielkie różnice. Biorąc pod uwagę PES zajmujące się organizacją wolnego czasu dostrzec można niewielki, 4-procentowy spadek JST, w których występują tego typu organizacje w 2013 roku w stosunku do 2012; o 7% mniej gmin i powiatów deklaruje znajomość co najmniej 1 organizacji zajmującej się działalnością na rzecz bezpieczeństwa, o 5% zmalała też liczba JST, w których działają PES zajmujące się edukacją. 7-procentowy wzrost liczby PES, w badaniach z 2013 r. w stosunku do badań z 2012 r., widać w przypadku PES specjalizujących się dożywianiem osób w trudnej sytuacji życiowej, nieznacznie wzrosła też liczba PES dostarczających wsparcia specjalistycznego (o 2 punkty procentowe) oraz poradnictwo i opiekę medyczną (o 1 punkt procentowy). Nie zmieniły się dane dotyczące liczby PES zajmujących się usługami opiekuńczymi.

Wykres 6. Obecność w gminach i powiatach PES działających w określonych obszarach w perspektywie porównawczej badań z 2012 r. i 2013 r.

Współpraca gmin i powiatów z podmiotami ekonomii społecznej w województwie małopolskim w 2013 roku najczęściej odbywała się w obszarze:

1. sportu, turystyki i rekreacji - 161 jednostek samorządowych współpracowało właśnie w tej dziedzinie,
2. kultury i sztuki - 87, czyli blisko połowa JST współpracowała w tym wymiarze,
3. pomocy społecznej i socjalnej - 78 JST (o 1/4 więcej niż w 2012 roku),
4. edukacji i wychowania (64 JST) oraz ochrony zdrowia - 53 gminy i powiaty w Małopolsce realizowały zadania w kooperacji z podmiotami ekonomii społecznej w tych dziedzinach.

Wykres 7. Obszary współpracy gmin i powiatów z PES

N= 168 (odpowiedzi nie sumują się do N gdyż gminy/powiaty mogły zakreślić więcej niż jedną odpowiedź)

Gminy miejskie wybijają się w stosunku do innych typów JST w takich obszarach jak: animowanie działań wspólnot lokalnych, działania sąsiedzkie (31% gmin miejskich współpracuje z PES w tych obszarach) rynek pracy, aktywizacja zawodowa oraz ochrona środowiska (25%) oraz ochrona zdrowia. Ponad dwukrotnie częściej gminy miejskie wskazywały jeszcze dodatkowe, inne obszary działania nieskatalogowane w kafeterii. Widać wyraźnie, że ten typ JST działa w bardziej zróżnicowanym zakresie niż gminy miejsko-wiejskie, a zwłaszcza wiejskie. Wiąże się to zapewne z faktem, że na terenie miast funkcjonuje zdecydowanie więcej PES mających szerokie spectrum działań, więc gminy miejskie znajdują naturalnego partnera współpracy w szerokim wachlarzu zadań pożytku publicznego.

Gminy wiejskie współpracują głównie w obszarze sportu, turystyki i rekreacji (95% gmin wiejskich). Poza tym obszarem, który jest zdecydowanym liderem, znajdują się jeszcze 3 dziedziny, w których ok. 1/3 gmin wiejskich współpracuje z PES:

- kultura i sztuka (38%),
- pomoc społeczna i socjalna (36%),
- edukacja i wychowanie (32%).

W Małopolsce współpraca jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej w 2013 roku najczęściej odbywała się w formach:

- wspierania PES w realizacji zadań publicznych wraz z udzielaniem dotacji na finansowanie realizacji tych zadań (145 JST co stanowi 86%),
- wzajemnego informowania się o planowanych działaniach (141 JST co stanowi 84%),
- udzielania wsparcia lokalowego na preferencyjnych warunkach (96 JST co stanowi 57%),
- konsultacji projektów dokumentów (aktów normatywnych) w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji (94 JST co stanowi 56%),
- konsultacji projektów aktów normatywnych dotyczących sfery zadań publicznych w przypadku ich utworzenia przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego (85 JST co stanowi 50%)

oraz

- powierzenia PES realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji (77 JST co stanowi 46%).

Pozostałe formy współpracy (inicjatywa lokalna, udzielanie pożyczek oraz gwarancji, umowy partnerskie i wspólne zespoły doradczo -inicjatywne) są stosowane bardzo rzadko.

Gminy wiejskie najczęściej współpracują w formie wspierania PES w realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na sfinansowanie tych zadań (85 % gmin wiejskich współpracuje w tej formie z PES). Na drugim miejscu popularności jest wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności (83% gmin); ponad połowa gmin realizuje jeszcze: konsultacje projektów

aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji (56%) oraz udziela wsparcia lokalowego na preferencyjnych warunkach (58% gmin). Pozostałe mechanizmy współpracy/wspierania PES są w gminach wiejskich zdecydowanie rzadziej wykorzystywane, a najmniejszym zainteresowaniem cieszy się inicjatywa lokalna (5% wskazań).

Gminy miejskie współpracują w większej liczbie form niż gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Największa różnica dotyczy prac wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym - ten typ współpracy jest w 69% gmin miejskich (dla porównania - w gminach wiejskich - 14%, miejsko-wiejskich - 17%). Relatywnie częściej (różnice ok. 20% w stosunku do pozostałych typów gmin) gminy miejskie udzielają wsparcia lokalowego na preferencyjnych warunkach lokalnym PES, podpisują umowy partnerskie na realizację wspólnych projektów, prowadzą konsultacje projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji, podpisują umowy na wykonanie inicjatywy lokalnej.

Gminy miejsko-wiejskie są zdecydowanie bardziej podobne w zakresie różnorodności i intensywności stosowanych form współpracy do gmin wiejskich niż do gmin miejskich, które niemal wszystkie formy współpracy stosują częściej lub dużo częściej.

Wszystkie **powiaty** informują PES o planowanych kierunkach działalności. Większość tego typu JST konsultuje też akty prawne z PES w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji (77%) i aktów normatywnych dot. zadań publicznych (67%). Znaczące różnice między powiatami, a gminami to: nieudzielanie pożyczek, gwarancji przez powiaty dla PES; rzadziej stosowane jest również wsparcie lokalowe na preferencyjnych warunkach (42%). Częściej niż w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, powiaty współpracują realizując projekty partnerskie (33%) oraz organizując prace wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym (58% powiatów).

Porównując różnorodność form współpracy gmin i powiatów z PES w latach 2012 i 2013 widać bardzo niewielkie zmiany w zakresie form współpracy. Nieco wzrosła liczba JST, które w 2013 roku udzieliły PES pożyczek, gwarancji na realizację zadań w sferze pożytku publicznego (z 20 JST do 27 JST). Zmniejszyła się liczba realizowanych przez JST wraz z mieszkańcami/organizacjami inicjatyw lokalnych (z 19 do 11). Pozostałe formy współpracy nie zyskały ani nie straciły na popularności.

3.2. TYPY PES, Z KTÓRYMI WSPÓŁPRACUJĄ JST

Podmioty ekonomii społecznej, z którymi współpracowały w 2013 roku jednostki samorządu terytorialnego można podzielić na 3 grupy - te, z którymi współpraca jest powszechna, współpracuje z nimi zdecydowana większość badanych JST:

- kluby sportowe (149 JST),
- stowarzyszenia (inne niż kluby sportowe) (141 JST),

- podmioty, z którymi współpracuje co trzecia lub co czwarta jednostka samorządu terytorialnego:
 - organizacje kościelne i związki zawodowe (60 JST),
 - warsztaty terapii zajęciowej (52 JST),
 - fundacje (49 JST),
 - stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego (48 JST),
- oraz podmioty, z którymi gminy i powiaty współpracują marginalnie:
 - centra integracji społecznej (4 JST),
 - spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością działające nie dla zysku (5 JST),
 - zakłady aktywności zawodowej (8 JST),
 - kluby integracji społecznej (11 JST),
 - spółdzielnie socjalne (14 JST).

Powodem małego zasięgu współpracy JST z ostatnią kategorią PES jest zapewne ich niewielka ilość w regionie (po 6 centrów integracji społecznej i zakładów aktywności zawodowej w Małopolsce).

3.3. OCENA EFEKTÓW WSPÓŁPRACY Z PES

Analizując zagadnienie współpracy z różnymi typami PES w latach 2012 i 2013 widać minimalne pozytywne zmiany świadczące o zwiększeniu się liczby gmin i powiatów współpracujących z różnymi typami podmiotów ekonomii społecznej. O 32% zwiększyła się liczba gmin i powiatów współpracujących z fundacjami (z 37 do 49), pozytywną zmianę widać też w przypadku spółdzielni socjalnych, z którymi w 2012 roku współpracowało 7 JST, w 2013 roku - 14 JST (dwukrotny wzrost) oraz spółek handlowych i z ograniczoną odpowiedzialnością działających nie dla zysku (z 3 do 7 JST). Jedynie w przypadku kościelnych osób prawnych i związków wyznaniowych widoczny jest minimalny spadek liczby gmin i powiatów (z 64 do 60 JST) współpracujących w 2013 roku z tym typem PES.

3.4. EKONOMIA SPOŁECZNA W WYMIARZE DOKUMENTACJI STRATEGICZNEJ JST

Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego zapytani zostali o to, czy w obowiązujących w 2013 roku dokumentach strategicznych⁶ znajdowały się zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej.

⁶ Do wyszczególnionych dokumentów należały: Strategia rozwiązywania problemów społecznych, Strategia rozwoju lokalnego, Program współpracy z organizacjami pozarządowymi.

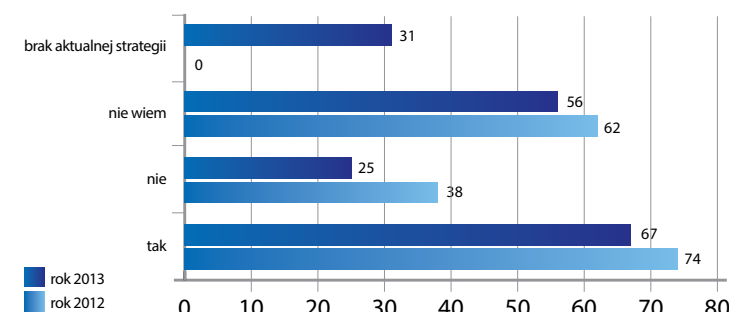
3.4.1. Strategia rozwiązywania problemów społecznych

W 2013 roku 38% jednostek samorządu terytorialnego (67 JST) posiadało w swoich strategiach rozwiązywania problemów społecznych zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej. Należy zaznaczyć jednak, że liczba ta może być wyższa, gdyż przedstawiciele 56 jednostek samorządu terytorialnego nie posiadali wiedzy na ten temat (31% odpowiedzi). 25 gmin i powiatów (14%) nie posiadało zapisów odnośnie stosowania narzędzi ES w zakresie rozwiązywania problemów społecznych, a 31 JST (17%) nie posiadało aktualnej strategii.

Istnieje korelacja między rodzajem gminy, a posiadaniem stosownych zapisów w strategii - w gminach miejskich w większości takie zapisy istnieją, w gminach miejsko-wiejskich co druga gmina wprowadziła mechanizmy ES do rozwiązywania problemów społecznych, a w gminach wiejskich przeważa brak stosownych zapisów lub niewiedza osób odpowiedzialnych za współpracę z organizacjami pozarządowymi na temat tego czy instrumenty ES znalazły swe zastosowanie w strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Porównując w latach zagadnienie związane ze stosowaniem zapisów o wykorzystaniu narzędzi ES w rozwiązywaniu problemów społecznych widać pewne zmiany. Są one też spowodowane modyfikacją narzędzia badawczego - dodaniem nowej kategorii odpowiedzi: „brak aktualnej strategii”, której w 2012 roku nie było. Skorzystało z niej 31 JST. Co pocieszające, w 2013 roku znacząco zmniejszyła się liczba JST nieposiadających zapisów o stosowaniu instrumentów ES w strategii rozwiązywania problemów społecznych (o 13 JST), niestety zmniejszyła się też nieco (o 7 JST) liczba gmin i powiatów, które posiadają takie zapisy.

Wykres 8. Posiadanie zapisów o stosowaniu instrumentów ES w strategii rozwiązywania problemów społecznych w perspektywie porównawczej badań z 2012 r. i 2013 r.

3.4.2. Strategia rozwoju lokalnego

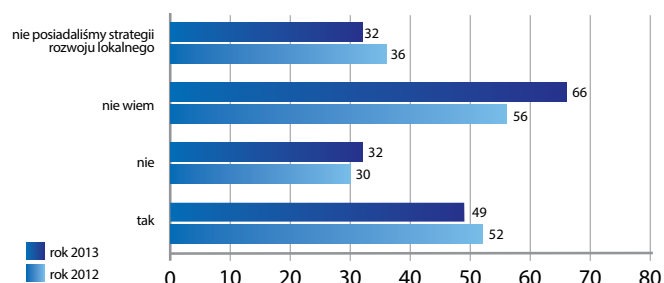
Kolejnym dokumentem strategicznym, w którym na poziomie gminy i powiatu znajduje się przestrzeń do zastosowania instrumentów ekonomii społecznej jest strategia rozwoju lokalnego. Dlatego już po raz drugi w monitoringu współpracy jednostek samorządu terytorialnego

z podmiotami ekonomii społecznej pytaliśmy o to, czy uwzględniono zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej w planowaniu lokalnego rozwoju. W więcej niż 1/4 gmin i powiatów (49 JST) samorządy zastosowały narzędzia ES planując rozwój. W 32 przypadkach takich zapisów nie wprowadzono, jednak najliczniejszą kategorię stanowią samorządy, w których osoby odpowiedzialne za współpracę z podmiotami ekonomii społecznej nie posiadały wiedzy na ten temat (37% JST). Blisko co piąty samorząd lokalny nie posiadał też aktualnej strategii rozwoju lokalnego (32 JST).

Analizując wyniki dotyczące uwzględniania narzędzi ES w strategiach rozwoju lokalnego w podziale na typ jednostki samorządu terytorialnego nie widać różnic. Żaden z typów JST nie wybija się w poszczególnych kategoriach odpowiedzi.

Porównując stosowanie zapisów o korzystaniu z rozwiązań jakie dostarcza ekonomia społeczna w rozwoju lokalnym w latach 2012 i 2013 widać nieznaczny spadek JST posiadających takie zapisy (z 52 do 49 gmin i powiatów). Wyniki te zdają się świadczyć o tym, że ekonomia społeczna nie jest postrzegana w kategoriach wpływu na rozwój lokalny. Nieco bardziej widoczne jest przeświadczenie, że instrumentarium ES ma potencjał do rozwiązywania problemów społecznych - o ponad 10% więcej gmin i powiatów, zarówno w 2012 jak i w 2013 roku, posiadało zapisy o stosowaniu instrumentów ES w strategiach rozwiązywania problemów społecznych, niż w strategiach rozwoju lokalnego.

Wykres 9. Posiadanie zapisów o stosowaniu instrumentów ES w strategii rozwoju lokalnego w perspektywie porównawczej badań z 2012 r. i 2013 r.

3.4.3. Roczny program współpracy z organizacjami pozarządowymi

Ekonomia społeczna zdecydowanie najczęściej kojarzona jest w gminach i powiatach z przestrzenią do współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi i podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 Ustawy o pożytku publicznym i o wolontariacie⁷. Jak wynika z badania 84%

⁷ Kościelne osoby prawne i ich jednostki organizacyjne, spółdzielnie socjalne, spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i kluby sportowe przeznaczające całość dochodu na cele statutowe, stowarzyszenia JST. Ustawa o pożytku publicznym i o wolontariacie z dn. 24 kwietnia 2003 z późn. zm. (Dz. U. 2003 nr 96, poz. 873).

gmin i powiatów (150 JST) posiada zapisy określające możliwość powierzenia i/lub wspierania zadań publicznych do realizacji PES. 9% gmin i powiatów (16 JST) nie posiada takich zapisów w programie, 4% respondentów (7 JST) nie posiada wiedzy na temat zapisów w rocznym programie współpracy, a 3% czyli 6 JST nie posiada aktualnego dokumentu, który jest nota bene obowiązkowy dla każdego JST. Porównanie w latach 2012 - 2013 daje wyniki niemal identyczne

Wykres 10. Czy w rocznym programie współpracy z NGO uwzględniono zapisy o stosowaniu instrumentów ekonomii społecznej?

N = 179

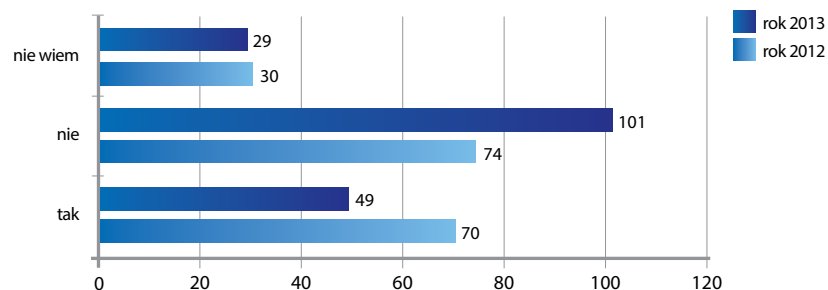
3.5. INICJATYWY LOKALNE

Osoby odpowiedzialne za współpracę z organizacjami zostały zapytane czy w 2013 roku zabezpieczono środki finansowe na realizację inicjatywy lokalnej. W 49 gminach i powiatach (27%) w 2013 roku zabezpieczono środki na realizację inicjatyw lokalnych, w 101 JST (57%) nie zarezerwowano odrębnej puli środków na ten cel. W tym miejscu warto jednak zaznaczyć, że JST ma dwie możliwości finansowania inicjatywy lokalnej. Jedną z nich to wydzielenie z budżetu samorządu oddzielnej puli środków na zadania, które będą realizowane z mieszkańcami w ramach inicjatywy lokalnej, druga - polegająca na tym, że środki na inicjatywę lokalną stanowią część budżetów poszczególnych komórek i jednostek organizacyjnych.

W 29% gmin wiejskich zarezerwowano środki w budżecie na realizację inicjatywy lokalnej, jednak w większości, bo w 55% puli takich środków nie wydzielono. W gminach miejskich proporcja samorządów, które zarezerwowały środki na ten cel jest nieco większa - 6 z 15 gmin przewidziało oddzielną pulę na wydatki związane z realizacją inicjatyw lokalnych. Z 4 typów JST najmniej powiatów (20%) i gmin miejsko-wiejskich (21%) zarezerwowało odrębny budżet na realizację inicjatywy lokalnej.

Powyższe wyniki są znacznie gorsze niż w roku 2012 - spadła zarówno ilość JST, które zarezerwowały środki na realizację inicjatywy lokalnej (z 70 do 49), jak i ilość zrealizowanych inicjatyw (z 19 do 11).

Wykres 11. Liczba JST posiadających zabezpieczenie środków finansowych na realizację inicjatywy lokalnej w perspektywie porównawczej badań z 2012 r. i 2013 r.

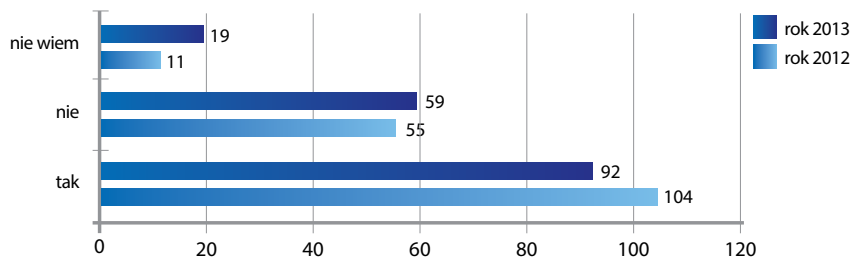

3.6. FUNDUSZ SOŁECKI

Ponad połowa ze 170 gmin (54%), które odpowiedziały na pytanie o rezerwację środków finansowych na realizację funduszy sołeckich deklaruje, że w 2013 roku przeznaczyła pulę pieniędzy na ten cel, 35% gmin nie przewidziała odrębnej puli na realizację działań w ramach funduszu sołeckiego, a 11% przedstawicieli gmin nie miała wiedzy na ten temat. Fundusze sołeckie są tworzone częściej w gminach miejsko-wiejskich (63%) niż w gminach stricte wiejskich (56%).

Warto zauważyć ponad 10-procentowy spadek liczby wszystkich gmin, które w 2013 roku zabezpieczyły środki finansowe na fundusz sołecki w stosunku do roku 2012.

Wykres 12. Liczba JST posiadających zabezpieczenie środków finansowych na realizację funduszy sołeckich w perspektywie porównawczej badań z 2012 r. i 2013 r.

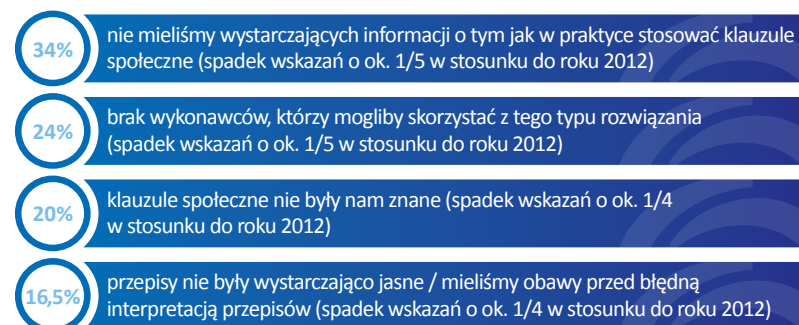

3.7. STOSOWANIE KLAUZUL SPOŁECZNYCH W ZAMÓWIENIACH PUBLICZNYCH

W 2013 roku w Małopolsce tylko 3 ze 178 JST, które odpowiedziały na pytanie o stosowanie klauzul społecznych, zdecydowały się na zastosowanie tego instrumentu w zlecanych przez siebie zamówieniach publicznych. Były to dwie gminy wiejskie i jedna miejsko-wiejska, z których jedna podała, że zlecenie, w którym została wykorzystana klauzula społeczna dotyczyło wykonywania robót budowlanych. Niestety, spośród 3 gmin, które stosowały klauzule społeczne w 2013 roku w żadnej nie zgłosił się przynajmniej 1 podmiot, który skorzystałby z zamieszczonej klauzuli.

Pozostałe 175 gmin i powiatów nie skorzystało z klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, przy czym 169 z nich udzieliło odpowiedzi na pytanie dlaczego nie skorzystało z tego typu instrumentu. Warto zaznaczyć, że zarówno w 2012, jak i w 2013 roku respondenci mieli możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi.

Powody nie stosowania klauzul społecznych:

ZASOBY LUDZKIE W PRZEDSIĘBIORSTWACH SPOŁECZNYCH

4.1. ZATRUDNIENIE W PS

4.1.1. Liczba zatrudnionych ogółem

Na pytanie o liczbę osób pracujących (za wynagrodzeniem) w danej organizacji ogółem odpowiedziało 61 badanych. Średnia liczba pracujących w badanych przedsiębiorstwach społecznych w Małopolsce w 2013 roku wyniosła 31 osób, a mediana 10. Świadczy to o tym, iż w większości są to niewielkie podmioty, wśród których połowa zatrudnia nie więcej niż 10 osób, a 33 % jest pracodawcą dla nie więcej niż 5 osób.

W badanej grupie podmiot, który zatrudnia największą liczbę osób - 427 pracowników - to fundacja, oprócz niej największymi pracodawcami (powyżej 100 pracowników) jest stowarzyszenie i dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych; znalazł się też jeden ZAZ zatrudniający 96 osób. Łączna liczba osób pracujących w 61 organizacjach wyniosła 1889 osób.

4.1.2. Zatrudnienie na umowę o pracę

Badane przedsiębiorstwa społeczne zatrudniają średnio 18,7 osób w ramach umowy o pracę. Poziom mediany równy 5 (dwa razy niższy niż w przypadku pytania o zatrudnienie w jakiegokolwiek formie) wskazuje, że wśród badanych podmiotów liczne były te, zatrudniające w dużej mierze na umowy cywilno-prawne. Najliczniejszą grupę stanowiły PS zatrudniające na umowę o pracę do 3 osób (niemal 38%). Jednocześnie, w 15% przypadków PS nie ma ani jednej osoby, która byłaby zatrudniona na podstawie umowy o pracę.

Wśród badanych znalazła się też mało liczna grupa zatrudniająca na podstawie umowy o pracę odpowiednio ok. 50 pracowników (6 podmiotów), w tym jeden zatrudniający największą ilość pracowników - 221 osób - spółdzielnia inwalidów i niewidomych. Fundacja, która we wcześniejszym pytaniu zadeklarowała zatrudnienie 427 pracowników okazała się pracodawcą zatrudniającym na umowy cywilnoprawne (na umowę o pracę zatrudnia jedynie 28 pracowników). Podmioty zatrudniające największą liczbę osób na umowę o pracę to spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz ZAZ-y. Łącznie, badane organizacje, zatrudniają 1139 osób na podstawie umowy o pracę.

4.1.3. Liczba zatrudnionych w ramach umowy cywilnoprawnej

Niemal 60% badanych przedsiębiorstw społecznych stosuje elastyczne formy zatrudnienia takie jak umowy zlecenie czy umowy o dzieło.

Ogólna liczba osób zatrudnionych na umowy cywilno-prawne wynosiła w 2013 roku 641 osób, przy czym jedna fundacja była pracodawcą dla więcej niż połowy tych podmiotów (392 osoby zatrudnione na umowę cywilno-prawną).

Omawianej formy zatrudnienia nie stosują w ogóle zakłady aktywności zawodowej i w dużej mierze spółdzielnie, zarówno inwalidów i niewidomych, jak i spółdzielnie socjalne. Relatywnie najczęściej z tego typu zatrudnienia korzystają fundacje i stowarzyszenia.

Ponad 40% badanych nie prowadzi w swojej organizacji elastycznych form zatrudnienia. Mediana dla zatrudniających wynosi 2 osoby, co świadczy o tym, że ta forma zatrudnienia jest mimo wszystko w badanych PS mniej popularna niż zatrudnienie „na etat”.

4.1.4. Zatrudnienie subsydiowane

Ostatnią z analizowanych form zatrudnienia było zatrudnienie subsydiowane (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych). Jedynie 27% badanych podmiotów prowadziło tego rodzaju zatrudnienie w swojej organizacji (16 wskazań). Średnio przedsiębiorstwa zatrudniają ok. 10 osób, ale liczba ta jest zniekształcona ze względu na jedną skrajną wartość - 191 osób zatrudnionych przez spółdzielnie inwalidów. Specyfikę zatrudnienia subsydiowanego oddaje jednak wartość mediana - 0 gdyż aż 73 % PS nie zatrudniało żadnych pracowników za pośrednictwem tej formy.

Łącznie, przedsiębiorstwa zatrudniają w tej formie 562 osoby. Widać wyraźnie, że taka forma zatrudnienia jest bardziej popularna w ZAZ-ach oraz spółdzielniach inwalidów i niewidomych. Z kolei spółdzielnie socjalne, fundacje i stowarzyszenia w bardzo małym stopniu korzystają z subsydiów.

W porównaniu z badaniami z 2012 roku nie widać tendencji spadkowej. W poprzednich badaniach mediana też wynosiła 0, a suma osób zatrudnionych subsydiowanie była niewiele wyższa pomimo większej próby badawczej (627 osób).

4.1.5. Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych

W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników będących jednocześnie beneficjentami działalności tej organizacji. W tego typu organizacjach można założyć, że beneficjenci stanowią będą istotną część zasobów ludzkich.

Wśród badanej grupy przedsiębiorstw społecznych, 46% podmiotów nie zatrudnia u siebie żadnych osób należących do grupy osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem, ale 54% tak. Jest to dużo lepszy wynik niż w badaniu z roku 2012 (zatrudnienie dla tej grupy deklarowało 30% PS). Całkowita liczba zatrudnionych beneficjentów w badanej grupie wyniosła 712 osób (czyli o ponad 100 osób więcej niż w roku 2012). W porównaniu ze wskaźnikiem ogółu osób zatrudnionych w PS, zatrudnieni beneficjenci - osoby należące do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym - stanowią ok. 38% wszystkich zatrudnionych w PS (bez względu na rodzaj stosunku pracy). W roku 2012 stosunek beneficjentów zatrudnionych w badanych orga-

nizacjach (607) do liczby wszystkich pracowników ogółem (3099) wynosił 20%. Mamy zatem dwa wskaźniki znacznie wyższe dla próby badawczej w roku 2013, w porównaniu z rokiem 2012 (liczby zatrudnionych beneficjentów i odsetka beneficjentów w ogóle pracowników). Należy mieć jednak na uwadze, że tak wysoka całkowita liczba zatrudnionych beneficjentów wiąże się z obecnością 7 PS, które zatrudniają 67% wszystkich beneficjentów (są to podmioty zatrudniające powyżej 30 beneficjentów).

Biorąc pod uwagę wartość średniej i sumę pracujących beneficjentów, największym zasobem zatrudnionych beneficjentów charakteryzowały się spółdzielnie inwalidów lub/i niewidomych, ZAZ-y oraz spółdzielnie socjalne. Najsłabiej w tym kontekście wypadły stowarzyszenia oraz fundacje.

4.1.6. Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS

Analiza odpowiedzi na pytanie o liczbę beneficjentów, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zostali zatrudnieni w badanych podmiotach pokazuje, że niemal 1/3 wszystkich zatrudnionych pracowników została zatrudniona w PS w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Aż 50% przedsiębiorstw społecznych (w stosunku do 26% w roku 2012) wskazało, że zatrudniło beneficjentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Wśród przedsiębiorców społecznych w 2013 roku, 50% tych PS, które zatrudniły beneficjentów robiło to na małą skalę (od 1-3 pracowników przyjętych w ostatnich 12 miesiącach). Wśród badanych PS wybija się zwłaszcza jedno stowarzyszenie, które zatrudniło w ostatnim roku 93 beneficjentów.

Średni poziom zatrudnienia beneficjentów w badanych PS wyniósł 4, a mediana 1. Całkowita liczba zatrudnionych beneficjentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy wyniosła 253 osoby, co w odniesieniu do liczby wszystkich zatrudnionych beneficjentów stanowi 35,5% i świadczy o wysokim poziomie napływu nowych pracowników w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Biorąc pod uwagę wartość średniej i sumę pracujących beneficjentów, największym zasobem zatrudnionych beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach charakteryzowały się spółdzielnie socjalne. Najsłabiej wypadły fundacje i inaczej niż w roku 2012 - spółdzielnie inwalidów i niewidomych.

W ciągu ostatnich 12 miesięcy w badanej grupie przedsiębiorstw społecznych, zanotowano 81 przypadków kiedy to beneficjenci zakończyli pracę w danej organizacji (27 PS).

W 23 PS sytuacja dotyczyła od 1 do 4 pracowników, w jednej organizacji odeszło ich 13 (była to największa grupa beneficjentów, którzy zakończyli pracę w PS i dotyczyła spółdzielni inwalidów

i niewidomych). Warto jednak zauważyć, że ponad 55% badanych przedsiębiorstw nie miało do czynienia z tego typu sytuacją w ostatnim roku.

Spośród osób, które zakończyły pracę w organizacji w ostatnich 12 miesiącach, na wolnym rynku pracę znalazło w sumie 35 osób co stanowi 43% z grupy pracowników zwolnionych w ostatnim roku z PS. Oznacza to, że niemal co drugi beneficjent, który w ostatnim roku opuścił organizację, znalazł zatrudnienie w innym miejscu. Biorąc pod uwagę formę prawną organizacji, warto zwrócić uwagę, że spośród osób, które zakończyły pracę w spółdzielni inwalidów lub niewidomych w ostatnich 12 miesiącach, żadna nie znalazła pracy na wolnym rynku. Niestety ten trend utrzymuje się od roku 2010⁸.

4.1.7. Wolontariusze

W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa, angażując się w jego działalność w sposób nieodpłatny. 43% badanych organizacji (27 podmiotów) nie podejmowało takiej współpracy w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Jest to wskaźnik nieco wyższy w stosunku do roku 2012 (37%) i lat wcześniejszych.

Niemniej jednak, 25% badanych organizacji współpracowało z więcej niż 5 wolontariuszami; taki sam odsetek przedsiębiorstw deklarował liczbę wolontariuszy w przedziale od 1 do 5 (ok. 25%). Podmiotami w największym stopniu korzystającymi z wolontariatu są, jak co roku, fundacje i stowarzyszenia. Z tej formy wykorzystania pracy nieodpłatnej nie korzystały w 2013 (podobnie jak we wcześniejszych latach) ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych.

W sumie, w przedsiębiorstwach społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie pracowało 368 osób (jest to wskaźnik dużo niższy niż w badaniu 2012), przy średniej 6 i medianie 1.

Tabela 1. Informacja zbiorcza przedstawiająca podstawowe statystyki dla pytań dot. zatrudnienia w badanych PS

	Średnia	Mediana	Min.	Maks.	Suma
Liczba osób pracujących w PS	31	10	0	427	1889
Liczba osób pracujących na podstawie umowy o pracę	19	5	0	221	1139
Liczba osób pracujących na podstawie umowy cywilnoprawnej	11	2	0	392	641
Liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych)	10	0	0	191	562
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym pracująca obecnie w PS	12	3	0	191	712
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniona w ostatnich 12 miesiącach w PS	4	1	0	93	253
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, która zakończyła pracę w PS w ostatnich 12 miesiącach	1	0	0	13	81
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które po zakończeniu pracy w PS znalazły pracę na wolnym rynku	1	0	0	8	35
Liczba wolontariuszy, z którymi współpracowało PS	6	1	0	70	368

⁸ Nie pytamy jednak o przyczynę odejścia beneficjentów z PS, a może nią być np. wiek emerytalny co w przypadku spółdzielni inwalidów i niewidomych jest bardzo prawdopodobne (najstarsze PS w próbie badawczej).

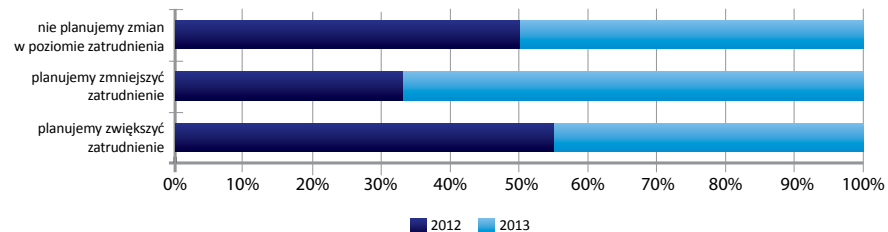
4.2. ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH W PRZEDSIĘBIORSTWACH SPOŁECZNYCH

4.2.1. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach

Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż zdecydowana większość, bo aż 66% badanych przedsiębiorstw społecznych (41 na 62) nie planuje zmian w tym zakresie w czasie najbliższych 12 miesięcy. Spośród pozostałych organizacji, większość - 24 % planuje jednak zwiększyć zatrudnienie (15 wskazań). Pozostałe organizacje zamierzają dokonać redukcji zatrudnienia w ciągu najbliższego roku (6 PS).

W 2013 roku zwiększył się odsetek osób otwarcie deklarujących planowane zmniejszenie zatrudnienia. W zakresie planów zatrudnieniowych pojawił się zatem trend świadczący o mniejszej gotowości do zatrudniania nowych pracowników w badanych przedsiębiorstwach społecznych.

Wykres 13. Plany organizacji dotyczące zatrudnienia w okresie najbliższych 12 miesięcy w porównaniu z wcześniejszymi badaniami

Dokonując analizy planów dotyczących zmian w zatrudnieniu według wyodrębnionych form ankietowanych podmiotów należy zauważyć, iż redukcję zatrudnienia planują trzy spółdzielnie inwalidów i niewidomych, jedno stowarzyszenie oraz dwie fundacje. Jednocześnie największy optymizm co do poziomu zatrudnienia wykazują spółdzielnie socjalne. Względnie największą stabilność kadry deklarują CIS-y i ZAZ-y.

4.2.2. Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji

Analizując odpowiedzi uzyskane od respondentów na pytanie: „Jaki jest poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji?” należy stwierdzić, iż badane podmioty:

- w odniesieniu do pracowników PS uznają ich wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji za średni lub duży (39%); reszta uznała, że pracownicy takiego wpływu nie mają lub, że to zagadnienie nie dotyczy ich organizacji;
- inaczej wyglądają proporcje w odniesieniu do członków organizacji, gdzie 84% PS uznało ich za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji, w tym ok. 60% podmiotów podkreśliło duży wpływ członków organizacji na procesy decyzyjne w PS.

Podsumowując, badane PS deklarują, że wpływ na ważne decyzje w przedsiębiorstwie mają głównie członkowie, w mniejszym stopniu pracownicy, choć i oni są ważnymi decydentami głównie dla spółdzielni socjalnych i fundacji.

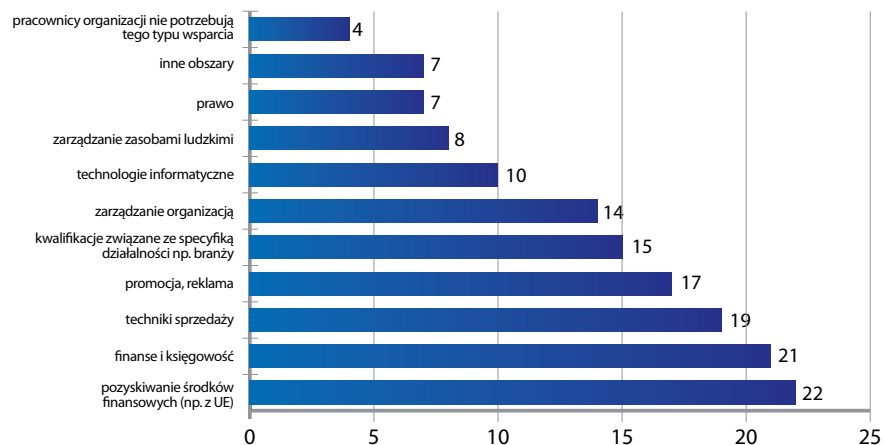
4.2.3. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

Kolejna część analizy dotyczy kwestii związanej z doszkadzaniem się pracowników organizacji i aktywnością badanych organizacji jako usługobiorców na rynku szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia.

Na pytanie, czy w okresie ostatniego roku pracownicy badanych organizacji korzystali z jakiegokolwiek formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych 80% podmiotów (49 z 61) udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Wynik ten wskazuje, że pracownicy przedsiębiorstw społecznych są zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej, jak i nieformalnej oraz wykorzystują dostępne na rynku możliwości. W porównaniu z badaniem z roku 2012, odsetek ten wzrósł o 10 punktów procentowych i pozostaje na bardzo wysokim poziomie.

Obszary zainteresowania doszkadzaniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach - zarówno jeśli chodzi o najczęściej, jak i najrzadziej wskazywane przez organizacje obszary. Najczęściej wybieraną odpowiedzią (1/3 badanych) było - podobnie jak w poprzednim roku - zagadnienie pozyskiwania środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). W dalszej kolejności uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (21 wskazań), na zagadnienia związane z technikami sprzedaży (19 wskazań) oraz promocją i reklamą (17 wskazań). W porównaniu z badaniami z ubiegłego roku, wzrosło zainteresowanie technikami sprzedaży (w 2012 roku na ostatniej pozycji w rankingu). Pozostałe tematy szkoleń znalazły się na podobnych pozycjach jak w 2012 roku.

Wykres 14. Obszary, w których pracownicy organizacji potrzebują wsparcia edukacyjnego / doradczego / szkoleniowego

N= 62, liczebności na wykresie nie sumują się do N, ponieważ każdy respondent mógł wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

W przypadku najczęściej wskazywanego obszaru, w którym pracownicy organizacji potrzebują wsparcia (pozyskiwanie środków finansowych), forma prawna organizacji nie miała znaczenia, poza ZAZ-ami i CIS-ami, które nie były zainteresowane tego typu szkoleniami w najmniejszym stopniu. Można jednak zauważyć pewne zróżnicowanie jeśli chodzi o tematykę preferencyjnych szkoleń:

- największe zainteresowanie spółdzielni socjalnych tematyką technik sprzedaży, finansami i księgowością oraz promocją i reklamą czyli zagadnieniami zdecydowanie bardziej związanymi z prowadzeniem działalności gospodarczej niż społecznej;
- podobny profil zainteresowań z dodatkowym naciskiem na zarządzanie zasobami ludzkimi można dostrzec w przypadku spółdzielni inwalidów i niewidomych;
- relatywnie największe zainteresowanie ZAZ-ów tematyką sprzedaży, technikami informatycznymi i szkoleniami branżowymi (związane z profilem działalności);
- w przypadku fundacji i stowarzyszeń widoczne jest zainteresowanie przede wszystkim pozyskiwaniem środków finansowych, ale też finansami i księgowością oraz promocją i reklamą. Fundacje różnią się od stowarzyszeń jedynie znacznie większym zainteresowaniem zagadnieniami zarządzania organizacją.

DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNA PRZEDSIĘBIORSTWA

5.1. OBSZARY DZIAŁALNOŚCI EKONOMICZNEJ I JEJ ODBIORCY

Większość respondentów (2/3), jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (47 wskazań). Drugą w kolejności, pod względem liczby wskazań, była działalność „innego rodzaju aniżeli podane w ankiecie”⁹ - na taką wskazało 13 uczestników badania, na trzecim miejscu - działalność handlowa (12 wskazań). Wyniki te utrzymują się od kilku lat - w roku 2012 odsetek PS działających w branży usługowej był bardzo podobny (ok. 2/3 PS), a w 2010 nawet większy. Można zatem powiedzieć, że przedsiębiorstwa społeczne działają w dużej mierze w obszarze dostarczania usług. Ta branża jest dominująca dla wszystkich form prawnych poza spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które niemal na równi deklarują prowadzenie działalności produkcyjnej.

Uwzględniając formę prawną organizacji można wskazać grupy beneficjentów, które najczęściej wskazywały poszczególne przedsiębiorstwa społeczne. Prezentuje to poniższy schemat.

Schemat 2. Najczęściej wskazywani odbiorcy dóbr i usług oferowanych przez poszczególne przedsiębiorstwa społeczne.

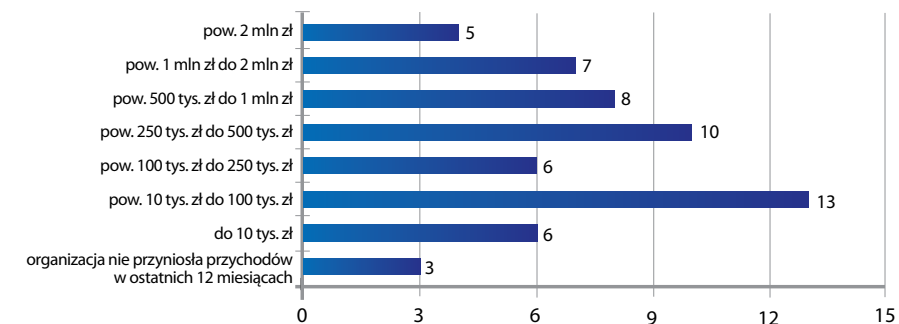
⁹ Często zakres ten pokrywał się z wcześniej wskazaną działalnością społeczną.

5.2. SYTUACJA FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTW SPOŁECZNYCH

Na podstawie rozkładu badanych przedsiębiorstw społecznych według wielkości przychodów ogółem osiągniętych w 2013 roku, możemy stwierdzić, iż najwięcej podmiotów (13 przypadków) deklaruje osiąganie przychodu ogółem powyżej 10 tysięcy złotych, ale nieprzekraczające 100 tysięcy złotych. Ta grupa była również najsilniej reprezentowana w grupie badanych w 2012 i 2010 roku.

Jednocześnie najmniejszy udział w grupie badanych miała grupa przedsiębiorstw osiągająca dochody powyżej 100 tysięcy złotych do 250 tysięcy złotych i tyle samo grupa osiągająca dochód do 10 tysięcy złotych (po 6 przypadków). Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazła się kategoria PS osiągających przychód powyżej 250 do 500 tysięcy złotych. Warto zwrócić uwagę na 5 przedsiębiorstw społecznych (trzy fundacje i dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych) osiągające przychody pow. 2 mln. złotych oraz na 3 organizacje (dwie fundacje i jedną spółdzielnię socjalną), które nie osiągnęły przychodów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Wykres 15. Wielkość przychodów w badanych PS

N = 58

Porównując przychód różnego typu organizacji, najwyższe wpływy finansowe osiągają spółdzielnie inwalidów i niewidomych. Wśród spółdzielni socjalnych 1/3 stanowiły te, których przychód oscyluje pomiędzy 10 a 100 tysiącami złotych (w 2012 roku ponad połowa). Zmianą w stosunku do poprzednich badań jest pojawienie się spółdzielni osiągających przychody powyżej 500 tysięcy złotych do 1 mln złotych. W tym roku już dwie takie znalazły się w próbie badawczej. Wyniki dotyczące wzrostu przychodów w spółdzielniach socjalnych wydają się napawać optymizmem. Pogłębiając analizę o wiedzę na temat podmiotów założycielskich okazuje się, że istnieje zależność między tym

kto powołał spółdzielnię socjalną, a wysokością przychodów. Najwyższe przychody z badanych spółdzielni socjalnych osiągnęły te, które zostały założone przez osoby prawne.

Największym zróżnicowaniem przychodów charakteryzowały się badane stowarzyszenia i fundacje. W tej grupie znalazły się PS, które osiągały zarówno przychody od 10 do 100 tysięcy (czyli w najniższym przedziale), jak i powyżej 500 tysięcy złotych, w tym 3 fundacje o przychodach powyżej 2 mln złotych.

Większość ZAZów to stabilne podmioty, których przychody mieszczą się w granicy 250-500 tysięcy złotych (3 z 5), pozostałe zaś mają przychody przewyższające 500 tysięcy złotych rocznie.

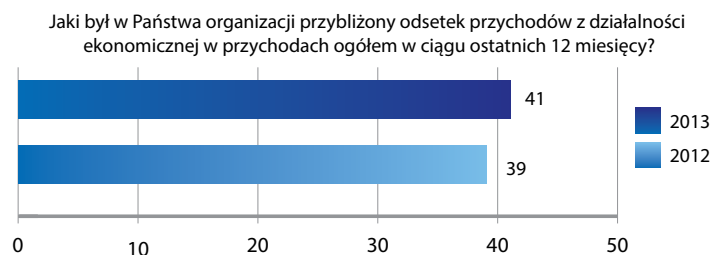
Wśród badanych, 14 podmiotów wskazało, że odsetek przychodów z działalności ekonomicznej stanowił 90% lub więcej w ich przychodach ogółem w ciągu ostatnich 12 miesięcy, w tym aż 9 PS zadeklarowało, że wyniósł 100%. Równocześnie, aż 24 badane podmioty przyznały, że przychód z działalności ekonomicznej w ogóle przychodów wyniósł maksymalnie 10% - pokazuje to dwubiegunowe zróżnicowanie badanych przedsiębiorstw - od tych, które bardziej nastawiają się na przychód „pozarynkowy” do tych, które jednak poszukują głównie przychodów w ramach działalności ekonomicznej.

Działalność rynkowa to domena spółdzielni socjalnych oraz stowarzyszeń. Na drugim biegunie są CISy, następnie ZAZy.

Sporym zróżnicowaniem cechuje się natomiast charakterystyka przychodów w spółdzielniach inwalidów i niewidomych; deklarują one wysokość przychodów z działalności ekonomicznej w ogóle przychodów w granicach od 20% do 80% co wynika z subwencji związanych z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych.

Analizując zagadnienie na podstawie porównania średnich obliczonych dla deklarowanego odsetka przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem w dwóch kolejnych latach badania (2012 i 2013) widzimy, iż proporcje te są niemal identyczne i stanowią ok. 2/5 przychodów z działalności ekonomicznej.

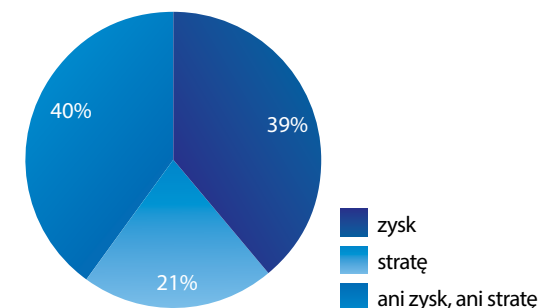
Wykres 16. Odsetek przychodów z działalności ekonomicznej w ogóle przychodów badanych PS - zestawienie w latach

Kolejnym elementem badania kondycji finansowej PS było pytanie o wynik finansowy z działalności w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS. W roku 2013 zysk z prowadzenia działalności ekonomicznej wykazało ok. 40% PS, w stosunku do ponad 60% PS, które deklarowały zysk w 2012 roku. Duża część badanych nie zadeklarowała ani zysku, ani straty - ok. 2/5 badanych; co piąte PS wykazało jednak w ostatnim roku stratę. Na podstawie tego wskaźnika można zatem powiedzieć, że sytuacja badanych przedsiębiorstw społecznych nieco się pogorszyła.

Wykres 17. Dochodowość działalności ekonomicznej badanych PS w 2013 r.

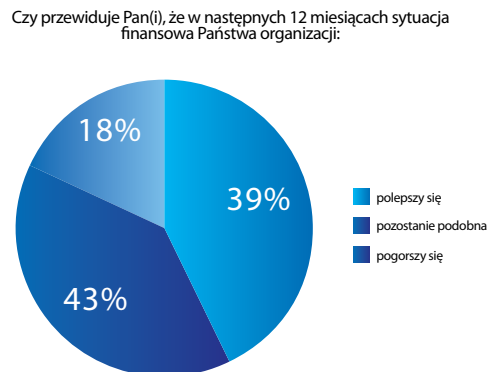
Czy działalność ekonomiczna z ostatnich 12 miesięcy przyniosła:

N = 58

Drugim wskaźnikiem świadczącym o kondycji przedsiębiorstwa jest wskaźnik dotyczący „ optymizmu” w zakresie prowadzonej działalności ekonomicznej. Pytaliśmy zatem przedsiębiorstwa społeczne, czy przewidują, że w najbliższych 12 miesiącach ich sytuacja finansowa się poprawi, pogorszy czy może pozostanie bez zmian.

43% badanych przedsiębiorców społecznych (26 na 61 PS, które odpowiedziały na to pytanie) przewiduje, że ich sytuacja finansowa, w porównaniu do roku poprzedniego, nie ulegnie większej zmianie. Niewiele mniej - 39% PS patrzy jednak optymistycznie na swą przyszłość finansową. Pozostała grupa była przeciwnego zdania - mniej niż jedno na pięć przedsiębiorstw społecznych przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej swojej organizacji. Taki rozkład odpowiedzi może świadczyć o względnym optymizmie organizacji co do możliwości ich dalszego rozwoju. Uzyskane odpowiedzi odzwierciedlają w dużej mierze nastroje przedsiębiorstw społecznych biorących udział w poprzednich edycjach badań.

Wykres 18. Prognozy dotyczące sytuacji finansowej na najbliższe 12 miesięcy

N = 61

Uwzględniając formę prawną organizacji, warto zauważyć, iż najbardziej optymistyczne przewidywania co do przyszłej sytuacji finansowej charakteryzują spółdzielnie socjalne. Niemal 70% spółdzielni socjalnych przewiduje, że ich sytuacja poprawi się w ciągu najbliższych 12 miesięcy (w zeszłym badaniu 40%), a tylko dwie zakładają pogorszenie sytuacji finansowej. Najbardziej stabilnie i optymistycznie patrzą w przyszłość ZAZ-y (brak wskazań sugerujących pogorszenie sytuacji finansowej) oraz fundacje (tylko 2 wskazania pesymistyczne). Stabilizacja jest dominującą perspektywą badanych stowarzyszeń. Najgorsze perspektywy widzą przed sobą spółdzielnie inwalidów i niewidomych - 4 z 6 badanych podmiotów działających w tej formie prawnej uważają, że sytuacja finansowa pogorszy się, a dwie że pozostanie bez zmian.

Łącząc dwa wskaźniki: optymizm - dotyczący przyszłej sytuacji finansowej oraz wynik finansowy z działalności w ostatnich 12 miesiącach z formą prawną PS, można zauważyć następujące prawidłowości:

- ➔ w najgorszej sytuacji finansowej w 2013 roku oraz najbardziej pesymistycznie w przyszłość patrzą spółdzielnie inwalidów i niewidomych;
- ➔ względnie dobre wyniki finansowe osiągnęły badane spółdzielnie socjalne, są one też najbardziej optymistycznie nastawionymi przedsiębiorstwami społecznymi z badanej grupy podmiotów;
- ➔ względnie stabilne przychody w ostatnim roku (bez straty) oraz prognozy przewidujące podobną sytuację finansową wykazują fundacje, stowarzyszenia i ZAZ-y;
- ➔ nieco zastanawiające są oceny sytuacji przez CIS-y- żaden z nich nie udzielił odpowiedzi na pytanie o to, czy działalność ekonomiczna w 2013 roku przyniosła im jakikolwiek efekt, każdy z trzech CIS-ów widział swą przyszłość inaczej¹⁰.

¹⁰ Należy jednak pamiętać, że przy tak małej próbie nie powinno się dokonywać generalizacji.

5.3. BARIERY I SŁABOŚCI PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI EKONOMICZNEJ

Istotną częścią przeprowadzonych badań są odpowiedzi na pytanie o główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez respondentów. Uczestników badania poproszono o wskazanie maksymalnie 3 najważniejszych barier i słabości, które utrudniają działalność ekonomiczną ich organizacji. Spośród 61 respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, tylko jedno stowarzyszenie wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega.

Zdecydowanie najczęściej padającą w tym kontekście odpowiedzią były trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji- wskazało na nią ok. 50 % respondentów (co stanowi ok. 20% spadek w porównaniu z 2012 rokiem).

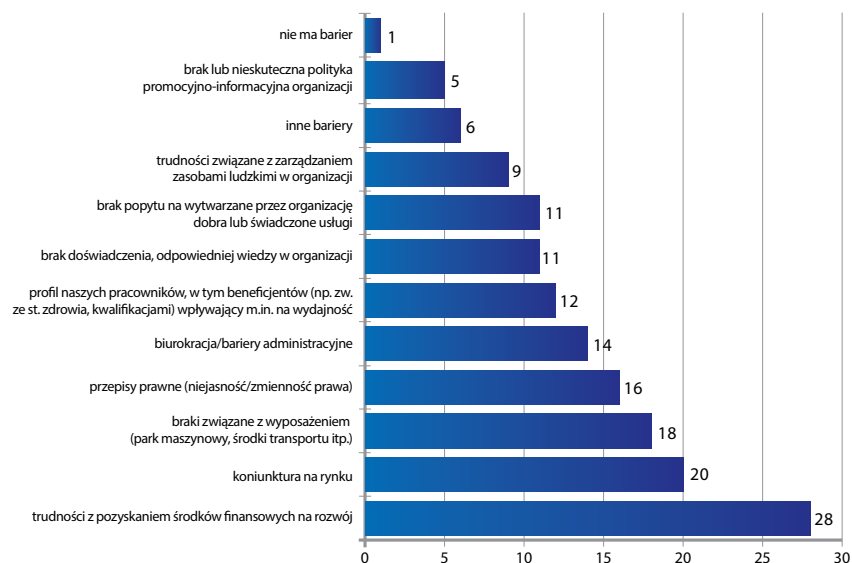
Co trzecia osoba wskazała jednak barierę w żaden sposób niezależną od działalności PS, mianowicie złą koniunkturę gospodarczą (podobnie jak w badaniu z 2012 r.).

Następne w kolejności bariery utrudniające działalność badanych PS to:

- ➔ braki związane z wyposażeniem organizacji (park technologiczny) (18 PS);
- ➔ zmienne, niejasne przepisy prawa (16 PS);
- ➔ biurokracja, bariery administracyjne (14 PS).

Inaczej niż w badaniu z 2012 r., w którym uczestnicy najczęściej wskazywali na bariery mające charakter zewnętrzny (biurokracja, koniunktura, przepisy i regulacje prawne), w tym roku wskazywane bariery dotyczyły też problemów wewnątrz organizacji (brak wystarczającego wyposażenia, bariery związane z profilem pracowników, brak wystarczającego doświadczenia kadry). Również najczęściej podawaną barierę - trudności z pozyskaniem środków finansowych można postrzegać na dwa sposoby - jako barierę wewnętrzną organizacji wynikającą z nieumiejętności aplikowania o dodatkowe środki finansowe lub jako barierę zewnętrzną, systemową- związaną z niską dostępnością środków finansowych, wąskimi celami możliwego dofinansowania (np. niemożnością dofinansowania sprzętu niezbędnego do rozwoju działalności ekonomicznej), skomplikowanymi procedurami.

Wykres 19. Główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez przedsiębiorstwa społeczne.

Analizując bariery rozwoju przedsiębiorstw społecznych ze względu na ich formę organizacyjną, można wskazać, iż stowarzyszenia i fundacje wskazują przede wszystkim na trudności z pozyskaniem środków finansowych. Dla spółdzielni socjalnych największy problem stanowi brak wyposażenia przedsiębiorstwa w niezbędny sprzęt, brak doświadczenia pracowników oraz zła koniunktura na rynku. Dla spółdzielni inwalidów i niewidomych problem stanowi profil pracowników oraz trudności z pozyskaniem środków finansowych na działalność. Głównym problemem ZAZ-ów są przepisy prawne (niestabilne, zmienne) oraz profil pracowników.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

WNIOSKI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W MAŁOPOLSCE

Na zakończenie przedstawiamy wybrane wnioski płynące z przeprowadzonych badań oraz rekomendacje, które dotyczą działań wspierających rozwój sektora ekonomii społecznej w Małopolsce:

1. Przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się aktywizacją zawodową i edukacją są najbardziej efektywne w zakresie dostarczania wsparcia szkoleniowego i doradczego, mniejszy nacisk kładąc na organizację staży w firmach/instytucjach zewnętrznych czy przystosowanie do pracy na otwartym rynku. Należy zatem położyć nacisk na łączenie kilku komplementarnych form wsparcia dla osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, wykraczających poza szkolenia i doradztwo, a uwzględniających dodatkowo: staże, praktyki zawodowe, zatrudnienie wspomagane, zatrudnienie subsydiowane. Przełoży się to na większą skuteczność znalezienia i utrzymania pracy przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Należy promować wśród lokalnie działających przedsiębiorstw społecznych nowe rozwiązania dotyczące możliwości wsparcia finansowego dla PS ukierunkowanych na dostarczanie usługi użyteczności publicznej. Równocześnie należy zadbać o wsparcie szkoleniowo-doradcze dla pracowników PS w zakresie standardu świadczenia tego typu usług.
2. Wskazana jest promocja niszy rynkowej jaką jest marketing terytorialny, produkt lokalny i szeroko pojęta działalność w obszarze dziedzictwa kulturowego i walorów krajoobrazowych Małopolski. PS zakorzenione lokalnie są predestynowane do tego by być najlepszym dostawcą tego typu usług przyczyniając się do rozwoju i promocji społeczności lokalnych, a co za tym idzie regionu.
3. Przedsiębiorstwa społeczne w dużej mierze współpracują z biznesem i są relatywnie zadowolone ze współpracy, jednak wskazane są działania zmierzające do wzmocnienia zasięgu i intensywności tej współpracy.

W przypadku PS nastawionych głównie na działalność ekonomiczną w obszarach:

- a) wzmocnienie relacji biznesowych (zakup produktów i usług od PS)
- b) korzystanie z wiedzy biznesowej w formie np. mentoringu, coachingu biznesowego dla przedsiębiorców społecznych.

W przypadku PS nastawionych na działania aktywizacyjne w stosunku do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym:

- a) stworzenie warunków do współpracy PS z firmami w zakresie organizacji staży, praktyk zawodowych, subsydiowanego zatrudnienia, zajęć reintegracji zawodowej u pracodawcy oraz innych narzędzi aktywizacji zawodowej.

- b) stworzenie warunków do współpracy PS z firmami w zakresie wolontariatu pracowniczego w PS, realizacji projektów CSR, itp.

4. Pomimo tego, że znaczna część badanych PS współpracuje i pozytywnie ocenia współpracę z sektorem publicznym, wciąż pozostaje niezagospodarowana przestrzeń w samorządach lokalnych, w której organizacje i samorząd są naturalnymi partnerami współpracy, a PS realizatorami zadań publicznych, w tym w szczególności z zakresu usług deficytowych. Rekomenduje się zatem by samorzady lokalne wyszły z inicjatywą współpracy do lokalnych organizacji pozarządowych. Poradnikiem opisującym jak taką współpracę zawiązać i rozwijać jest „Model Współpracy Administracji Publicznej z Organizacjami Pozarządowymi”¹¹.
5. W relatywnie najgorszej kondycji finansowej, mierzonej ujemnym wynikiem finansowym, są spółdzielnie inwalidów i niewidomych. Są one też najbardziej pesymistycznie nastawione do sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa w przyszłości, od kilku lat dokonują zwolnień pracowniczych i na najbliższe 12 miesięcy również planują zmniejszenie zatrudnienia. Należy zastanowić się zatem nad przyczynami tego stanu rzeczy (pogłębione badania) oraz zaplanować efektywne narzędzia wspierające funkcjonowanie tego typu przedsiębiorstw.
6. Analizując sytuację finansową (poziom przychodów, wynik finansowy, plany zatrudnienia) spółdzielni socjalnych w porównaniu z ubiegłym rokiem widać wyraźną poprawę, ale też zróżnicowanie spółdzielni socjalnych. Występuje związek między kondycją spółdzielni, a jej założycielami. Dużo stabilniej funkcjonują spółdzielnie założone przez osoby prawne lub z udziałem osoby prawnej. Rekomenduje się zatem promowanie tej formy tworzenia spółdzielni socjalnych jako takiej, która dysponuje większym potencjałem i rokuje większe szanse na trwałą i rozwojową działalność.
7. W badaniu z 2013 roku znacznie zwiększyło się zainteresowanie tematyką sprzedaży, promocji, reklamy oraz szkoleniami branżowymi, zwłaszcza wśród spółdzielni socjalnych, spółdzielni inwalidów i niewidomych, co świadczy o zapotrzebowaniu PS na profesjonalne wsparcie szkoleniowo-doradcze w zakresie specjalistycznych zagadnień związanych z funkcjonowaniem na rynku. Rekomenduje się by to specjalistyczne wsparcie było dostępne na komercyjnym rynku szkoleń w formie bonów szkoleniowych dla PS. Złym pomysłem wydaje się natomiast organizowanie tego typu szkoleń w ramach działalności ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, gdyż zbiorcza forma edukacji tylko dla PS z reguły ma charakter ogólnego wprowadzenia do zagadnienia, co zostało skrytykowane przez uczestników badania, oraz uniemożliwia nawiązanie relacji z biznesowymi uczestnikami szkoleń komercyjnych.

¹¹ Model opracowany przez Departament Pożytku Publicznego MPiPS w szerokim partnerstwie z organizacjami pozarządowymi. Dostępny na http://www.pozYTEK.gov.pl/files/Biblioteka/BPP/model_wspolpracy.pdf (30.04.2014).

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

w ramach projektu

Akademia Rozwoju Ekonomii Społecznej- Etap I

ul. Piastowska 32, 30-070 Kraków

www.es.malopolska.pl